

УДК 343.82

Костянтин Марисюк

Національний університет “Львівська політехніка”,
професор кафедри кримінального права і процесу
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, професор
Orcid ID: orcid.org/0000-0002-7483-3836

Марія Борецька

Національний університет “Львівська політехніка”,
магістр
Інституту права, психології та інноваційної освіти

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

<http://doi.org/10.23939/law2021.29.129>

© *Марисюк К., Борецька М., 2021*

Стаття присвячена аналізу питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Згідно зі статтею 126¹ КК України, домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

З аналізу об'єктивної сторони згаданого кримінального правопорушення випливає, що домашнє насильство є кримінальним правопорушенням з матеріальним складом. Діяння полягає у вчиненні: фізичного, психологічного та економічного насильства.

Потерпілим від домашнього насильства може бути подружжя чи колишнє подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких стосунках, а також інші особи, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання.

Констатовано, що останні зміни до кримінального законодавства спричинили вагомий внесок у боротьбу з домашнім насильством в Україні. Ці зміни враховують загально визнані міжнародні принципи регулювання досліджуваної сфери відносин. Проте, проблемою й надалі залишається нечіткість вітчизняного законодавства та відсутність уніфікованої позиції щодо кваліфікації діянь, які становлять домашнє насильство.

Ключові слова: домашнє насильство, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, права, обов'язки.

Постановка проблеми. Сім'я як важливий структурний інститут суспільства, потребує належного захисту від домашнього насильства. Адже право на життя, на повагу до гідності та честі, заборона тортур, примусової праці та дискримінації гарантуються кожною демократичною державою. В Україні досить довгий час не приділялась належна увага до проблеми домашнього насильства, відповідальність кривдників здебільшого була адміністративна і зводилась до профілактичних бесід із співробітниками правоохоронних органів, або невеликих штрафів, притягнення до кримінальної відповідальності здійснювалось лише за конкретні насильницькі злочини. З

підписанням Стамбульської конвенції Україна взяла курс на криміналізацію будь-яких форм домашнього насильства. У січні 2019 р. набрав чинності Закон “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами” [2].

Аналіз дослідження проблеми. Питання кримінальної відповідальності за домашнє насильство слугували предметом наукових розвідок вітчизняних науковців, таких як О. Дудоров, О. Книженко, М. Хавронюк та ін.

Не зважаючи на значну кількість публікацій, присвячених питанням домашнього насильства загалом, а також кримінальної відповідальності занього зокрема, значна кількість питань і досі залишаються спірними та не знаходять одностайності у колах науковців і практиків.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті неможливо розкрити всі питання, пов’язані з усіма підходами до настільки широкої та багатогранної теми, ми звернемо увагу лише на найбільш значимі та цікаві з нашої точки зору питання, та й то лише у частині базових положень, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статтею 126¹ КК України, домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров’я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [1]. Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за домашнє насильство необхідним є наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126¹ КК України.

З аналізу об’єктивної сторони згаданого кримінального правопорушення випливає, що домашнє насильство є кримінальним правопорушенням з матеріальним складом. Діяння полягає у вчиненні: фізичного, психологічного та економічного насильства. Тлумачення згаданих видів насильств представлено у ст. 1 Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” від 07 грудня 2017 р. (далі – Закон). Так, зокрема у Законі до фізичного насильства належить нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, до економічного насильства – умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів, до психологічного – словесні образи, погрози тощо [2]. Як ми бачимо, згадані характеристики насильств співпадають з іншими суміжними кримінальними правопорушеннями, усе це актуалізує потребу встановлення чітких правил кваліфікації кримінально-карних діянь. Наразі в юридичній літературі точиться дискусія щодо кваліфікації згаданих діянь, зокрема чи кваліфікувати їх за сукупністю кримінальних правопорушень, адже тоді може порушуватись принцип недопущення подвійного інкримінування.

Потерпілим від домашнього насильства може бути подружжя чи колишнє подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких стосунках, а також інші особи, які пов’язані спільним побутом, мають взаємні права та обов’язки, за умови спільного проживання [2].

У науково-практичному коментарі О. Дудоров та М. Хавронюк вказують, що систематичним треба вважати вчинення однієї із форм насилля втретє, в результаті чого настав хоча б один із вказаних у законі наслідків [3, с. 80]. Щодо наслідків діяння то законодавець, не надає чітких тлумачень термінів “емоційна залежність” та “погіршення якості життя”, що створює небезпеку неоднакового правозастосування.

Насильство, вчинене стосовно потерпілого, спеціальним суб’єктом передбаченим ст. 126¹ за відсутності систематичності діяння, повинне кваліфікуватись за іншою нормою закону про кримінальну відповідальність з урахуванням обтяжуючої обставини, а саме вчинення кримінального

правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах (п. 6¹ ч. 1 ст. 7 КК України) [1].

Ми погоджуємось з думкою О. Книженко щодо важливості врахування санкцій норм, конкуруючих до статті 126¹ КК України, а саме: якщо ці норми виходять за межі покарання за домашнє насильство, доцільно проводити кваліфікацію за сукупністю кримінальних правопорушень [4, с. 47]. Наприклад, один з проявів психологічного насильства, це контроль у репродуктивній сфері; якщо він проявлятиметься у примушуванні особи до аборту чи стерилізації, це кримінальне правопорушення потрібно додатково кваліфікувати ще й за ч. 2 ст. 134 КК України. Такий піххід пояснюється тим, що ст. 126¹ КК України своєю санкцією не охопить усієї суспільної небезпеки вчиненого, і призначене максимальне покарання буде нижчим від передбаченого ст. 134 КК України.

Санкція ст. 126¹ КК України передбачає чотири альтернативних види покарання: громадські роботи на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, арешт на строк до шести місяців, обмеження волі на строк до п'яти років, позбавлення волі на строк до двох років [1]. Позитивним можна вважати те що санкція не передбачає покарань майнового характеру, оскільки таке покарання може негативно позначитися на майновому становищі потерпілих осіб, через вплив на сімейний дохід чи виплату аліментів, і стати непрямим покаранням самої жертви.

Варто також наголосити, що до КК України було додано розділ XIII¹ "Обмежувальні заходи". До згаданих заходів належать заборона кривдникові проживати чи перебувати на одній території із постраждалою особою, наближатися на визначену відстань до місця її роботи або навчання, обмеження спілкування з дитиною, якщо насильство вчинили щодо неї або в її присутності, зобов'язання пройти програми для кривдників і пробаційні програми та ряд інших [1].

Висновки. Можна констатувати, що внесені у кримінальне законодавство зміни внесли вагомий внесок у боротьбу з домашнім насильством в Україні. Ці зміни враховують загально-визнані міжнародні принципи регулювання досліджуваної сфери відносин. Проте, проблемою й надалі залишається нечіткість вітчизняного законодавства та відсутність уніфікованої позиції щодо кваліфікації діянь, які становлять домашнє насильство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Про запобігання і протидію домашньому насильству : Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
3. Дудоров О., Хавронюк М. (2019). Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (наук.-практ. комент. до новел Кримінального кодексу України). К.: Ваїте. 288 с.
4. Книженко О. (2019). Домашнє насильство: проблеми кваліфікації. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 2(22). С. 45–52.

REFERENCES

1. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy* [Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 05 kvitnia 2001 r. No. 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. *Pro zapobihannia i protydiu domashnomu nasyilstvu* [On prevention and counteraction to domestic violence]: Zakon Ukrainy vid 07 hrudnia 2017 r. No. 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws-/show/2229-19>.
3. Dudorov O., Khavroniuk M. (2019). *Vidpovidalnist za domashnie nasyilstvo i nasyilstvo za oznakoju stati (naukovo-praktychnyi komentar novel Kryminalnoho kodeksu Ukrainy)* [Responsibility for domestic violence and gender-based violence (scientific and practical commentary on short stories of the Criminal Code of Ukraine)]. K.: Vaite. 288 p.
4. Knyzhenko, O. (2019). *Domashnie nasyilstvo: problemy kvalifikatsii* [Domestic violence: problems of qualification]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. No. 2(22). P. 45–52.

Дата надходження: 28.12.2020 р.

Kostyantyn Marysyuk

Lviv Polytechnic National University,
Institute of Law, Psychology and Innovative Education,
Department of Criminal Law and Procedure,
Doctor of Law, Prof.

Mariya Boretska

Lviv Polytechnic National University,
Institute of Law, Psychology and Innovative Education,
Student

SPECIFIC ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY FOR DOMESTIC VIOLENCE

The article is devoted to the analysis of criminal liability for domestic violence. According to Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, domestic violence is defined as intentional systematic commission of physical, psychological or economic violence against a spouse or ex-spouse or another person with whom the perpetrator is (was) in a family or close relationship, leading to physical or psychological suffering, disorders health, disability, emotional dependence or deterioration of the victim's quality of life.

The analysis of the objective side of the mentioned criminal offense shows that domestic violence is a criminal offense with a material component. The act is to commit: physical, psychological and economic violence.

A victim of domestic violence may be a spouse or ex-spouse or another person with whom the perpetrator is (was) in a family or close relationship, as well as other persons who are related by common life, have mutual rights and obligations, subject to joint residence.

It was stated that recent changes in criminal law have made a significant contribution to the fight against domestic violence in Ukraine. These changes take into account generally accepted international principles of regulation of the studied sphere of relations. However, the problem remains the vagueness of domestic legislation and the lack of a unified position on the qualification of acts that constitute domestic violence.

Key words: domestic violence, criminal offense, criminal liability, rights, responsibilities.